

Ornamentació vegetal i arquitectures de l'oci a la Barcelona del 1900

Fàtima López Pérez

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Ornamentació vegetal i architectures de l'oci *a la Barcelona del 1900*

Fàtima López Pérez

Volum I

Directora de tesi doctoral
Dra. Teresa-M. Sala i García

Universitat de Barcelona
Departament d'Història de l'Art
GRACMON, Grup de Recerca en Història de l'Art i del Disseny Contemporanis

Tesi per optar al títol de Doctora en Història de l'Art
Programa de Doctorat *Història, Teoria i Crítica de les Arts: Art Català i
connexions internacionals*. Bienni 2006-2008

Barcelona, juliol de 2012

I.

El món vegetal en l'oci

1.

Plantes i flors en relació amb les activitats de lleure

A la fi-de-segle a Barcelona es produeix un marcat interès per la floricultura i l'horticultura, qüestió que deixa palpable la sensibilitat que es professava per la flora. Conseqüentment, aquest interès repercutirà en el desenvolupament de la indústria hortícola formada per especialistes horticultors.

El punt inicial de la venda de flors i plantes és la Rambla de les Flors amb les parades de les floristes. A més, com tractarem al llarg de la recerca, les Rambles esdevé un dels eixos principals de les activitats de l'oci.

El paper dels vegetals a les celebracions comptava amb una llarga tradició amb connotacions simbòliques. A l'escenari urbà de la Barcelona de finals del segle XIX i començaments del XX, les celebracions amb plantes i flors es patenten en dos actes festius destacables. Per una banda, la Festa de l'arbre on Barcelona esdevé pionera en relació a la resta de l'estat espanyol. Aquesta festivitat propulsava valors de caràcter pedagògic i ecològic amb una marcada preocupació pel correcte manteniment de la natura.

Pel que fa a les batalles de flors eren recurrents en d'altres ciutats de la Mediterrània. Barcelona també celebrarà de pròpies escollint espais tan emblemàtics de l'època com el Passeig de Gràcia o el Parc de la Ciutadella.

Un panorama que ens permet contextualitzar el paper que obtenien les plantes i les flors relacionades amb les activitats de lleure a la Barcelona del 1900.

1.1. Els carrers: la Rambla de les Flors i l'afició per l'Horticultura

La presència del món vegetal a la ciutat de Barcelona entre finals del segle XIX i començaments del XX la podem exemplificar a l'article "La botánica en Barcelona" de Baldomer Bonet:

*Que en Barcelona hay gran afición á las plantas es indudable: basta para convencerse de ello dar un paseo por las anchas calles de su ensanche, visitar su hermoso y pintoresco parque y examinar los numerosos jardines particulares y ver los salones de las casas acomodadas; en todas partes se rinde culto á la hermosura de los individuos del reino vegetal.*¹⁶¹

Possiblement, el punt neuràlgic de la ciutat destinat a les flors, l'esperit del qual encara continua viu, és la Rambla de les Flors; denominació de l'any 1857, que és quan es van instal·lar les parades de venda de flors amb la intenció d'animar la zona. Les parades de les floristes foren muntades en forma d'estructures de ferro colat i durant el segle XIX eren l'únic lloc de Barcelona on es venien flors (fig.2).¹⁶²

A la descripció del dibuix al natural de J. Torres, que reproduïa una de les taules de venda de flors, publicada a *La Ilustración Artística* al 1898 (fig.3), ens podem fer una idea del seu ambient:

El aspecto que ofrece todas las mañanas la Rambla llamada de las flores es de lo más pintoresco que cabe imaginarse, y bien se puede asegurar que cuantos forasteros, aún los que proceden de las primeras capitales de Europa, visitan Barcelona, guardan como el mejor de sus recuerdos la impresión que en ella han experimentado: aquellas dos hileras de mesas profusamente cubiertas de las flores más exquisitas, aquella multitud que invade por completo el paseo y en la que se confunden todas las clases sociales, aquellos grupos que delante de cada puesto se forman, constituyen un espectáculo

161 BONET, Baldomer, "La botánica en Barcelona", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 12-1893, núm. 134, p. 177.

162 Sobre la Rambla de les Flors, vegeu: CIRICI, 1992, p. 90.

*verdaderamente encantador. De aquí que todos nuestros artistas tengan entre sus obras, ó cuando menos en sus cuadernos de apuntes, alguna composición que á la Rambla de las flores haga referencia.*¹⁶³

Figs.2-3. Fotografia de parades de flors a les Rambles i *Apuntes al natural* de J. Torres. (*Barcelona artística e industrial*, 1916, p.14 i *La Ilustración Artística*, 07-02-1898, núm. 841, p. 98).

Una altra descripció l'ofereix la Societat Catalana d'Horticultura que a finals del segle XIX manifestava la seva defensa davant de la Corporació municipal perquè es prohibís la venda d'altres productes que no fossin les plantes i les flors naturals:

*Siendo uno de los alicientes que más caracterizan á nuestra querida ciudad, el notable mercado de plantas y flores, establecido en la Rambla, admiración de propios y extraños y testimonio vivo y fehaciente de la cultura del pueblo catalán; sitio que ningún forastero deja de visitar y cuyo ambiente se encuentra saturado de delicados perfumes, extasiándole la vista en la contemplación de las joyas más hermosas con que nos brinda la naturaleza.*¹⁶⁴

Així mateix, el *Diari de Barcelona* feia alguns comentaris de l'aspecte que oferien les taules de les floristes plenes de flors:

163 “El mercado de flores en la Rambla de Barcelona, apunte del natural de Torres”, *La Ilustración Artística*, 07-02-1898, núm. 841, p. 104.

164 *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 02-1898, pp. 18-19.

*En la Rambla de San José llamaban ayer la atención las mesas de las floreras por la profusión de flores que había en todas y por los ramilletes de grandes dimensiones y combinados muchos de ellos con muy buen gusto.*¹⁶⁵

*La Rambla de las Flores ofrecía ayer mañana brillante aspecto con las mesas llenas de ramos y repletas de follaje y arbustos. Abundaban los alelíes blancos, las violetas, los jacintos de varios colores, claveles rojos y camelias, produciendo un conjunto sorprendente y bello.*¹⁶⁶

Al setembre de 1904 es celebra el *Concurs de flors tallades* a la Rambla de Sant Josep que consistia en decorar les taules de les floristes amb flors tallades. Les parades adoptaven formes diverses com un cistell, una papallona o l'escut de la ciutat; la gran majoria van aprofitar els arbres del costat, tot ampliant d'aquesta forma la composició. Es van atorgar set premis, a més d'un d'extraordinari i quatre mencions honorífiques.¹⁶⁷

Un altre dels eixos principals de Barcelona és la via central de l'Eixample, el Passeig de Gràcia. Al mateix espai on es celebraven les batalles de flors, també es recollien alguns aspectes relacionats amb el món floral. Així al setembre de 1894, els ciutadans podien adquirir un ramet de flors al quiosc que es va disposar entre els teatres del *Tivoli* i *Novedades*, dins del qual es veia una torre en miniatura anomenada *Villa Mascota* que va restar oberta fins l'agost de 1895. Quan s'introduïa una moneda, mitjançant un enginyós mecanisme, sortia de la porta de la torre una figureta que lliurava un ramet de flors.¹⁶⁸

L'Ajuntament de Barcelona amb l'objectiu d'augmentar els al·licients del Passeig de Gràcia i remarcar el valor decoratiu que tenien les flors com a ornament urbà, va organitzar un concurs celebrat l'any 1911 que consistia en la transformació dels fanals del Passeig de Gràcia fins a Corts (després Gran Via de les Corts Catalanes). Es

165 *Diario de Barcelona*, 20-03-1890 (matí), núm. 79, p. 3620.

166 *Diario de Barcelona*, 20-03-1902 (matí), núm. 75, p. 3331.

167 *Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona. Año III-1904*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Henrich i Cia, 1906, p. 323; *Diario de Barcelona*, 15-09-1904 (tarda), núm. 258, p. 10753; *Diario de Barcelona*, 26-09-1904 (tarda), núm. 267, pp. 11245-11246; *La Ilustració Catalana*, 09-10-1904, núm. 71, pp. 681-683.

168 *Diario de Barcelona*, 24-12-1894, núm. 358, p. 14789; 17-08-1895 (tarda), núm. 229, p. 9537.

disposaven a la base taules de florista, tot simulant la de la Rambla de les Flors. Obté el premi l'arquitecte municipal Pere Falqués (fig.4).¹⁶⁹

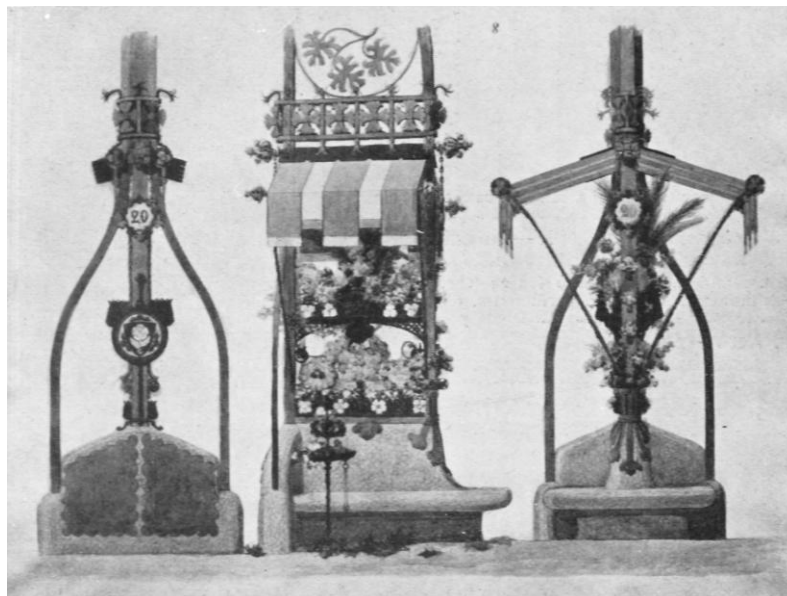

Fig.4. Transformació dels fanals del Passeig de Gràcia en taules de florista. Projecte premiat al Concurs de l'Ajuntament de Barcelona, 1911. (*La Il·lustració Catalana*, 05-02-1911, núm. 400, p. 71).

Joan Roca i Roca expressava la seva estimació als arbres tot defensant de conservar-los a la part moderna de la ciutat:

¿Por qué se arranca los plátanos de la calle de Montaner, como antes se arrancó los de las calles de Lauria, Diputación y otras vías del Ensanche? Al constituirse el nuevo Ayuntamiento un señor concejal de la anterior comisión de Ensanche respondió á esta pregunta, manifestando que exigían la renovación de los árboles las condiciones que respecto á la anchura del arroyo central de las vías, se concertaron con la empresa que tiene á su cargo el adoquinado de las mismas. ¡Donoso argumento! ¿Por qué, entonces, cuando se verificó la plantación no se tuvo en cuenta la anchura que correspondía al arroyo central? Y ya que ello no se hizo ¿por qué al concertar las condiciones

169 "Para el ornato de Barcelona", *Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros (Syndicat d'Initiative)*, 01-1911, núm. 5, p. 44; *La Il·lustració Catalana*, 05-02-1911, núm. 400, p. 71.

*con la empresa adoquinadora, no se partió de la base de conservar el arbolado?*¹⁷⁰

El mateix autor assenyalava l'increment de l'afició de Barcelona per la jardineria, a mida que l'Eixample ampliava els seus espais decorats amb flors i plantes:

*Su industria -la jardinería- ha adquirido verdadera importancia en nuestra ciudad siempre amiga de las flores, pero más que nunca desde que el desarrollo del Ensanche y la multiplicación de las quintas de recreo en los pintorescos alrededores de Barcelona, han venido á estimular la afición del público á esos bellos productos del reino vegetal.*¹⁷¹

En aquest ambient pel gust i la sensibilitat envers el món vegetal, es produeix un auge per l'afició del cultiu de les flors i les plantes.¹⁷² Conseqüentment, es requeria la necessitat d'una indústria que permetés el seu desenvolupament, així es produeix una diversitat d'especialistes horticultors. Una de les fonts de caràcter comercial que ens ofereix un panorama complet de referències al respecte és l'*Anuari Riera*. De la recopilació de la secció d'arboricultura barcelonina entre els anys 1896 i 1912¹⁷³ (Vegeu Apèndix Documental 1.1.) podem afirmar que eren un nombre considerable, tot arribant a la

170 ROCA, Joan, "Crónicas de Actualidad de Barcelona. El amor á los árboles", *La Actualidad*, 09-01-1912, núm. 284, p. 1.

171 ROCA, Joan, "Concurso Hortícola", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, p. 17. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895.

172 Les revistes artístiques de l'època recollien articles referents a temes de caire botànic que pronunciava l'interès pel món vegetal. Alguns dels exemples recollits són: "Rosa magestat. Nostres gravats", *La Il·lustració Catalana*, 15-02-1889, núm. 206, pp. 34 i 45; "La sensibilidad de las plantas", *Hojas Selectas*, 1912, núm. 121, pp. 877-880; BASTIN, S. L., "La atracción que ejercen las orquídeas", *La Ilustración Artística*, 17-09-1906, núm. 1290, pp. 614-615; BOYER, Jacobo, "La esencia de las flores en las redomas del perfumista", *Hojas Selectas*, 1906, núm. 49, pp. 25-31; SHEPSTONE, Aludo J., "Un creador de nuevas plantas y frutas", *La Ilustración Artística*, 01-01-1906, núm. 1253, pp. 18-19; V., "Las plantas artificiales", *La Ilustración Artística*, 07-01-1907, núm. 1306, p. 38. També els diaris, a tall d'exemple: FIÉRENS, H., "Las flores", *Diario de Barcelona*, 04-12-1897 (tarda), núm. 338, pp. 14085-14086; SILVESTRE, Armando, "Las flores", *Diario de Barcelona*, 09-04-1897 (tarda), núm. 99, pp. 4250-4251.

173 *Anuario Riera*, 1896-1912: 1896, p. 230; 1897, p. 221; 1898, p. 274; 1899, p. 289; 1900, p. 403; 1901, p. 412; 1902, pp. 482-483; 1903, p. 487; 1904, pp. 784-785; 1905, p. 749; 1908, pp. 835-836; 1910, pp. 1595-1596; 1911, p. 1624; 1912, pp. 1499-1500.

vintena de professionals actius al tombant del segle XIX. Com succeí en altres sectors, el negoci passava de pares a fills i vídues o treballaven alhora germans d'una mateixa família. Principalment, els horticultors es varen ubicar a l'Eixample i la gran part d'aquests pertanyien a la Societat Catalana d'Horticultura, tot essent mereixedors dels premis de les exposicions i els concursos que es celebraven a Barcelona.

La Societat d'Atracció de Forasters recollia dins del seu programa d'accions del 1910 incentivar l'afició del cultiu de flors per tal d'aconseguir que fossin motiu ornamental de balconades i botigues amb l'objectiu d'embellir la ciutat i projectar una imatge d'alegria i bon gust.¹⁷⁴

El mateix fenomen ja s'havia produït a França, país on l'horticultura i la floricultura estaven més desenvolupades. Així es recollia a l'article "La moda parisiense" publicat a *Hojas Selectas* a començaments del segle XX:

*A la vista de este espectáculo (referint-se a la Fête des Fleurs) y de la abundancia de flores, se explica sin duda el incremento que de treinta ó cuarenta años á esta parte ha tomado la industria de su producción y venta. En París calcúlese que ha decuplicado y añádase que todas las floristas han allegado pingües fortunas.*¹⁷⁵

Des de l'època medieval, París tenia una tradició d'amplis jardins que, mitjançant la remodelació de la ciutat a mitjans del segle XIX per George Eugène Haussmann, provoca una revolució botànica a partir de flors exòtiques amb l'horticultor, jardiner i paisatgista Jean-Pierre Barillet-Deschamps. L'enginyer Jean-Charles Adolphe Alphand crea els passeigs florals i restaura els jardins històrics i l'arquitecte Jean-Camille Formigé configura el paisatge dels Champs de Mars a partir de 1908. La multiplicació de classes de plantes, 4.500 espècies, queda patent a l'Avenue de l'Impératrice (actual Avenue Foch). També és en aquest moment quan s'obre l'important mercat de flors de les Halles i es creen els grans parcs de les Buttes-Chaumont i Montsouris.¹⁷⁶

174 "La Sociedad de Atracción de Forasteros y el ornato público de Barcelona", *Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros (Syndicat d'Initiative)*, 10-1910, núm. 4, pp. 44-45; "El embellecimiento de Barcelona", *Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros (Syndicat d'Initiative)*, 01-1911, núm. 5, pp. 51-52.

175 J.G.B., "La moda parisiense", *Hojas Selectas*, 1907, núm. 67, p. 670.

176 AYALA, AYCARD, 2001, pp. 158-161.

Una descripció d'aquest mercat floral l'oferia un article de la *Revue des Arts Décoratifs* de l'*Union Centrale des Arts Décoratifs*:

Il est intéressant de se rendre compte de la provenance de toutes ces fleurs qui inondent Paris, et je trouve bon de signaler l'aspect des Halles, des quatre heures du matin. L'effet produit par ces montagnes de fleurs et merveilleux; les unes sont enlevées par les pauvres rouleuses de voiture (des milliers de bouquets de violettes sont ainsi emportés à travers Paris); les autres, fleurs aristocratiques, roses à longues tiges, lilas, boules de neige, etc., sont disputées par les divers fleuristes, dont le nombre s'élève aujourd'hui à près de quatre cents.¹⁷⁷

1.2. Celebracions

Des de les civilitzacions clàssiques els vegetals formaven part de les celebracions, els cultes, les tradicions i altres actes que envoltaven la vida quotidiana. Els vegetals acompanyen l'ésser humà des del seu naixement fins a la seva mort, tot adquirint unes connotacions simbòliques.

Les referències al paper de les flors i les plantes a les civilitzacions antigues es recupera des dels inicis del segle XIX amb un marcat interès historicista a les fonts escrites del llenguatge de les flors. Així, Chambet assenyalava al prefaci de la seva obra *Emblème des fleurs ou parterre de flore contenant le symbole et le langage des fleurs, leur histoire et leur origine mythologique, ainsi que les plus jolis vers qu'elles ont inspirés a nos meilleurs poètes, etc.* (1816) que els vegetals formaven part dels actes religiosos a l'antiga Grècia i Roma¹⁷⁸ i com les flors eren presents a la vida quotidiana de l'Índia que es considerava com un país del nou món:

De toutes les productions variées de la nature, il n'en est point dont la vue frappe plus agréablement les sens et l'imagination que les fleurs. L'histoire et

177 GILBERTE "Les fleurs dans les appartements et leur rôle dans la décoration moderne", *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts Décoratifs*, 1891-1892, p. 340.

178 Un exemple sobre l'historicisme referent als vegetals utilitzats a l'antiga Roma és: ABENIACAR, Carlos, "La resurrección floral del foro romano", *La Ilustración Artística*, 10-06-1912, núm. 1589, pp. 394-395.

*la fable ont attaché de grands et gracieux souvenirs à ces êtres légers et brillants. On sait que les Grecs et les Romains en paraient les autels des dieux: dans les cérémonies saintes et dans les repas, ils en formaient leurs couronnes; elles couvraient leurs tables aux jours des grandes solennités, ainsi que le lit nuptial. Mais, sans remonter aux siècles passés, de quel droit touchant les fleurs ne jouissent-elles pas encore aujourd'hui dans plusieurs régions du Nouveau-Monde! La jeune Indienne privée d'un enfant chéri suspend son cadavre aux branches d'un Acacia; et tandis que les vents balancent ses dépouilles mortelles au-dessus des savanes, la mère attentive se penche sur les groupes de fleurs qui l'entourent, cherchant à recueillir dans son sein l'âme de son fils, qu'une touchante erreur lui représente errante sur les feuilles incarnates de la Rose, ou sur les blanc pétales du superbe Magnolia.*¹⁷⁹

El mateix tema també és tractat per María de la Concepción Gimeno al capítol “Niñas y Flores” dins de l’obra de Florencio Jazmín, *El lenguaje de las flores y el de las frutas con algunos emblemas de las piedras y los colores* (1870-1913). S’explica com al llarg de la història les diverses civilitzacions han tingut present el món vegetal a les seves celebracions, cultes, tradicions o altres actes que envolten la vida quotidiana. D’aquesta manera es tracta el simbolisme que algunes flors han obtingut al món àrab, egipci, romà i la religió cristiana, entre d’altres.¹⁸⁰

A la fi-de-segle també trobem al·lusions a la rellevància que tenen les flors al llarg de la vida de l’ésser humà.¹⁸¹ Antoni Torrents al discurs de l’*Exposició de plantes i flors* de 1895 de la Societat Catalana d’Horticultura realitzava un recorregut en referència a aquest tema:

179 CHAMBET, 1844, pp. 1-2.

180 JAZMÍN, 1894, pp. 16-17. Referent al tema del vegetal a les civilitzacions antigues, vegeu: R.P., “Las plantas en la antigüedad”, *Diario de Barcelona*, 17-09-1897 (tarda), núm. 260, pp. 10813-10814.

181 Al panorama parisenc de principis del segle XX, la *Société Nationale d’Horticulture de France* recollia: “Rapport sur le livre de Mm. D. Bois et E. Gadeceau, intitulé: Les végétaux, leur rôle dans la vie quotidienne par M. Philippe L. de Vilmorin”, *Journal de la Société Nationale d’Horticulture de France*, 1909, Tome X, pp. 756- 758.

En todo tiempo han merecido las flores la admiración de la humanidad, siendo rarísimo el ser sensible é inteligente, dotado de alma racional, que no guste de su belleza.

Las flores dice, Gubernatis, acompañan al hombre durante toda su vida, antes de que venga el mundo y después de su muerte; el día de su nacimiento toda la casa se adorna con flores y se cuenta á los niños del lugar que el recién nacido ha salido hallado de un espléndido jardín (...) Los atenienses en la primavera, coronaban á todos los niños que habían cumplido los tres años; con ello atestiguaban los padres su alegría por haber pasado sus hijos la edad crítica de las enfermedades de la infancia. Los niños coronados de azucenas y vestidos de ángeles que acompañan la procesión del Corpus Christi al principio del mes de junio, esparciendo odoríferas flores por el camino, simbolizan su propia primavera á la vez que la primavera de la naturaleza (...)

La guirnalda de blanco y perfumado azahar con que la novia ciñe su cabeza es el emblema de la virginidad, que en arras ofrece á su prometido esposo.

Y cuando la terrible parca nos haga bajar á la tumba, vendrá el ciprés como imagen de funeral espectro á señalar cual piedra miliaria, el término del camino de nuestra vida.

Pero aún hay un más allá, y por ello se presenta la modesta siempreviva como recuerdo que nunca se borra ni jamás se extingue.

A més del seu component simbòlic:

Si á lo dicho, añadierais la representación simbólica que tienen casi todas las demás flores y plantas, como el laurel la gloria, el amaranto la felicidad, el saúco la humildad, el clavel el amor puro, el olivo la paz, la rosa la belleza y otras mil y una, tendríais bosquejada la historia de la influencia que han ejercido, ejercen y ejercerán en todos los actos de la vida las flores, que para endulzar nuestra existencia, ha repartido con pródiga mano sabia Naturaleza.¹⁸²

182 TORRENTS, Antonio, "Discurso leído", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, pp. 8-9. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895.

Posteriorment, Francesc Tomàs i Estruch, crític d'art del *Diari de Barcelona*, autor de *La ornamentación histórica* i professor de concepte i Història de les Arts Decoratives a l'Escola de Llotja, publicà l'article "El vegetal en la historia y en la imaginación estética" a la revista *Album Salón* de l'any 1898.¹⁸³ En aquest text el tema és tractat de forma més detinguda. Tomàs i Estruch realitza un recorregut històric sobre el simbolisme que van obtenir els vegetals a les civilitzacions antigues i com a diversos països les flors són símbols relacionats amb temes polítics i monàrquics. L'autor assenyala els diversos aspectes relacionats amb els vegetals que envolten la vida de l'ésser humà i la importància de la seva presència:

Si la fibra textil es traje para el cuerpo; si el tronco y las ramas son nave o casa, bastón o herramienta; si el fruto es alimento; si el zumo, la semilla o el perfume, son tinte, tónico o regalo del olfato; si el follaje del árbol es refrigerante sombra; tampoco es menos evidente que el vegetal es satisfacción de necesidades psíquicas del hombre. Recurso y gala de las religiones, del amor, de las costumbres, de la palabra hablada y de la literatura escrita, del arte útil y del bello, de las más elevadas ideas de derecho, de justicia, de vida terrena y de ultratumba, doquier asoma su vocación verbal o plástica (...)
*Complemento de ceremonias religiosas, mito, código teísta ó fetiche, casi no ha existido raza ni pueblo que no hayan unido el árbol, la planta, la flor, el fruto, la semilla, a sus sanas creencias o fanatismos.*¹⁸⁴

A la *Revista Hortícola* de la Societat Catalana d'Horticultura es dediquen articles a la relació entre els mesos de l'any i els vegetals, com el propi mes de les flors:

*Mayo es por excelencia el mes de las flores, el más poético de todos ellos, el regenerador de la naturaleza, el que nos brinda con más perfumes deliciosos, el de las rosas, el mes de María, el que alza altares á la Reina de los cielos, quemándole incienso y tegiéndole flores.*¹⁸⁵

183 TOMÀS, Francesc, "El vegetal en la historia y en la imaginación estética", *Album Salón*, 01-03-1898, núm. 13, pp. 150-151.

184 *Ibíd.*, p.150.

185 UDINA, José, "El mes de las flores", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 05-1899, pp. 71-73.

També el mateix concepte és aplicat al mes de novembre amb les flors per als morts¹⁸⁶ o les plantes utilitzades als enterraments i funerals.¹⁸⁷

Pel que fa a les festivitats de les revetlles, el clavell i l'alfabrega estaven presents a les revetlles de Sant Antoni de la Florida, Sant Joan i Sant Pere. Aquest era l'aspecte que presentava la Rambla de les Flors en les dues darreres festivitats l'any 1900:

*Y la Rambla de las Flores se halla con tal motivo convertida en verdadero mercado donde se ve únicamente como una muy tupida alfombra de verde alhabega, interrumpida acá y allá por mesas de flores, en las que lucen con todo su primor y gallardía los claveles, flores muy abundantes en junio y que es imposible dejen de venderse en las verbenas de San Juan y de San Pedro (...) Y es casi tradicional que no deje de haber en la Rambla la verbenas de S. Juan su puesto de hortensias, animando el conjunto de las albahacas.*¹⁸⁸

Al tombant del segle XX, el món vegetal va aconseguir un protagonisme de gran rellevància en festivitats com la Festa de l'arbre i la batalla de flors.

1.2.1. Festa de l'arbre

Els orígens de la Festa de l'arbre els trobem referenciats al *Costumari català: el curs de l'any* (1952)¹⁸⁹ del folklorista Joan Amades que constata que la data documental més

186 UDINA, José, “¡Noviembre! Los muertos y las flores”, *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1899, pp. 161-164.

187 TORRENTS, Antoni, “Las flores en los entierros y funerales”, *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 08-1897, pp. 113-116; “Coronas de flores”, *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1900, pp. 172-173. El *Diari de Barcelona* també va publicar articles sobre el tema: “Las flores y las coronas para los difuntos”, *Diario de Barcelona*, 01-11-1890, núm. 305, pp. 13030-13031; “Las flores y las coronas para los difuntos II”, *Diario de Barcelona*, 02-11-1890, núm. 306, pp. 13077-13079; “Las flores y las coronas para los difuntos III”, *Diario de Barcelona*, 07-11-1890 (matí), núm. 311, pp. 13272-13275; “Las flores y las coronas para los difuntos IV y último”, *Diario de Barcelona*, 08-11-1890 (matí), núm. 312, pp. 13323-13325.

188 J.U.C, “Las verbenas y las flores”, *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 07-1900, p. 108.

189 AMADES, 1952, pp. 357-381. Una altra referència posterior és la de Josefina Roma que anotava que una de les primeres referències de la Fiesta del árbol que es va celebrar l'any 1805

antiga referent a l'arbre de maig apareix al testament de Bernat Guillem de Pinells, canonge de la seu de Barcelona, mort l'any 1301. Al document es deixa escrit que cada any, al primer dia de maig sigui plantat un pi al reracor de la seu de Barcelona i també davant de la casa de cada canonge i d'altres dignitats. La pràctica fou complerta fins a l'any 1793. Al segle XV es celebrà a Girona, al segle XVI a Reus i Rubí i posteriorment s'expandeix al Maresme, Montnegre, Montseny, Vallès, Garrotxa, Caldes de Montbui, Penedès i Berguedà, a més d'altres indrets de Catalunya.

La *Revista Hortícola* de la Societat Catalana d'Horticultura va atribuir a finals del segle XIX un origen nord-americà a la festivitat. El 10 d'abril de 1872 es va fundar a l'estat de Nebraska l'*Arbor day* convocada per J. Sterling Morton, que en va proposar la institucionalització al *Nebraska State Board of Agriculture*. L'objectiu principal era plantar nous arbres per a solucionar el problema de la destrucció dels boscos. Aquesta desforestació s'havia produït dècades anteriors amb la intenció d'aconseguir terres aptes per al cultiu i això s'havia traduït en la disminució de la fertilitat de la terra i els conseqüents problemes mediambientals. Des del 1869 hi havia en aquest estat una llei segons la qual per cada acre de terra en què els propietaris plantessin arbres, es descomptarien 100 dòlars dels impostos. La iniciativa va tenir tant d'èxit que aviat l'estat va haver de suprimir-la. Als Estats Units d'Amèrica es va declarar com a festa nacional i s'anomenà *The National Arbor day*. La iniciativa va ser ben acollida i es va prolongar a 37 estats de la unió americana.¹⁹⁰

a Villanueva de la Sierra (Càceres). El capellà Ramón Vacas, amb els mestres i els nens de l'escola, van anar a plantar arbres el dimarts de Carnestoltes, amb la intenció de refer la desforestació a conseqüència de les guerres: ROMA, 2006, p. 63.

190 "La fiesta de los árboles de los Estados Unidos", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1893, núm.133, pp. 161-162; "Crónica. La Fiesta del Árbol", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 12-1898, p. 184; UDINA, José, "Origen de la Fiesta del Árbol. ¿Cuándo se celebró en América? La Fiesta del Árbol en Francia. Su instauración en España", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 04/05-1901. Número dedicat a la Festa de l'arbre, pp. 52-57.

Destaquem la festa celebrada el 1908 a la Universitat femenina *Wellesly College* de Massachusetts, on les alumnes es disfressaven de nimfes del bosc, vegeu: WOLTERECK, K., "La Fiesta del Árbol en una Universidad femenina de los Estados Unidos", *La Ilustración Artística*, 05-10-1908, núm. 1397, pp. 662-663; ROMA, 2006, p. 63.

Al 1891 es crea la Societat dels Amics dels Arbres dels Alps Marítims adherida a la Societat d'Agricultura de França. Per Europa, la festa també fou acollida a Suècia, Noruega i Itàlia. Pel que fa a Espanya, es celebra a Madrid un festival de l'arbre al 1896 que no va aconseguir repercussió.

Al *Congrés Internacional de Silvicultura* celebrat a París al 1899, un grup de professionals espanyols van demanar que els governs dels països representats instaressin el dia de la Festa de l'arbre com una forma de conscienciació sobre la urgència de la reforestació dels territoris.¹⁹¹

Rafael Puig i Valls (fig.5), enginyer forestal de Barcelona, Girona i Balears, impulsa la iniciativa d'organitzar una Festa de l'arbre a Barcelona.¹⁹² Puig publicà l'article "La patria y el árbol" a *La Vanguardia*, que després va ser recollit per la *Revista Hortícola* de la Societat Catalana d'Horticultura, com a síntesi del projecte i de la seva immediata execució. L'objectiu era despertar l'amor pels arbres, tot influenciant els infants com a garantia de la continuïtat dels boscos.¹⁹³ Aquest ideal formava part dels dos principis de les festes cíviques de l'arbre. Per l'altra, el vessant pedagògic, la plantada festiva d'arbres per part dels nois i noies de les escoles amb la intenció que aprenguessin a estimar als arbres i a respectar la natura i per l'altre el vessant ecològic, la regeneració dels boscos enfront de la gravetat de la desforestació.¹⁹⁴

191 ROMA, 2006, pp. 63-64.

192 Joan Roca i Roca relatava que Rafael Puig i Valls va exposar les seves idees sobre la creació de la Festa de l'arbre a l'Ateneu Barcelonès, a la penya anomenada "La Vanguardia": *Nos la expuso poniendo en su lenguaje toda la emoción de un patriota, condolido de las grandes desventuras de la patria al par que esperanzado en su rehabilitación si todos los hombres capaces de pensar algo útil se decidían á ponerlo en obra con aquel celo y aquella resolución de que él por su parte se sentía tan vivamente animado*: ROCA, Joan, "Crónicas de Actualidad de Barcelona. El amor á los árboles", *La Actualidad*, 09-01-1912, núm. 284, p. 1.

Josefina Roma anotava que la primera Festa de l'arbre de Barcelona va ser promoguda per Ricard Codorniu, malgrat que no hem trobat referències al respecte: ROMA, 2006, pp. 63-64.

193 PUIG, Rafael, "La patria y el árbol", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 10-1899, pp. 145-148.

194 ROMA, 2006, p. 63.

Fig.5. Retrat de Rafael Puig i Valls.
(*La Ilustración Artística*, 08-05-1899, núm. 906, p. 306).

Conseqüentment, es va crear l'Associació dels Amics de la Festa de l'arbre, que comptava amb Puig i Valls com a president. La comissió estava formada per set mestres de les escoles públiques municipals de Barcelona que inculcarien els valors de respecte per a la natura als seus alumnes.

Els estatuts de l'associació eren els següents:

- A. Celebrar la Fiesta del Árbol en esta ciudad á la perpetuidad y una vez al año.*
- B. Procurar por todos los medios que estén á su alcance que dicho acto se celebre en todas las poblaciones de España.*
- C. Propagar la idea hasta conseguir que se declare por el gobierno Fiesta nacional la del Árbol.*
- D. Cuidar de la formación de Asociaciones en todos los pueblos de España, que se encarguen de mantener viva la idea de repoblar de arbolado las montañas, los cauces de los ríos, las dunas y los terrenos esteparios, fiando á la educación de la niñez y á la instrucción en general la conservación de los arbolados existentes y el fomento de la riqueza forestal de la nación.¹⁹⁵*

195 M., "Barcelona, la fiesta del árbol de 1903", *La Ilustración Artística*, 25-05-1903, núm. 1117, p. 350.

La iniciativa es porta a terme el 1899 amb la primera Festa de l'arbre i per l'èxit aconseguit Barcelona fou considerada pionera dins de l'estat espanyol.

La Festa de l'arbre tenia una periodicitat anual i s'estructurava seguint un mateix esquema. El punt de sortida de la festivitat era la seu de la Societat Catalana d'Horticultura. Les autoritats i la Junta organitzativa amb els arbres a plantar dins d'uns carros adornats amb plantes i flors, anaven de camí a la recollida dels nens i nenes de les escoles públiques municipals i privades que realitzarien la plantació. Després es dirigien als terrenys de la ciutat disposats per a plantar els arbres, on es feia la benedicció d'un cedre i es realitzaven lectures de discursos per part de personalitats de l'Associació dels Amics de la Festa de l'arbre i entitats col·laboradores. A continuació es procedia a la plantació d'un gran número d'arbres per part dels escolars amb els seus corresponents mestres i horticultors voluntaris. La celebració s'ambientava amb música de la banda municipal, els escolars cantaven l'himne de la festa i s'acabava la celebració amb un berenar.

L'acció de plantar arbres s'entenia com un acte simbòlic:

*El árbol ofrece al hombre formas varias que despiertan su sentimiento estético, hermosas y fragantes flores, frutos que le alimentan, leña para calentarse, madera para construir su vivienda y sombra donde reposarse; él cuida también de purificarle el aire, de templar la atmósfera y servir de utilísimo para rayos á sus haciendas. ¿Qué mejor símbolo, pues, de "el pan nuestro de cada día" que ese árbol, representante de nuestro alimento corporal y de nuestra fe, que es nuestro alimento espiritual?*¹⁹⁶

Es considerava que el creixement dels arbres contribuïa a la millora del medi ambient de la ciutat:

196 *Diario de Barcelona*, 24-03-1900 (matí), núm. 83, pp. 3576-3577. Aquesta mateixa idea coincideix en què anys més tard Maurice Maeterlinck exposava a *La inteligencia de las flores: ¿Qué no podría decirse, por ejemplo, sobre la belleza de los árboles? Hablo no solamente del árbol considerado en el bosque, que es una de las fuerzas de la tierra, quizá la principal fuente de nuestros instintos, de nuestro sentimiento del universo, sino del árbol en sí, del árbol solitario, cuyo verde vejez está cargada de un millar de estaciones. Entre esas impresiones que, sin que lo sepamos, forman el hueco límpido y quizá el fondo de felicidad y de calma de toda nuestra existencia, ¿quién de nosotros no guarda memoria de algunos hermosos árboles? Cuando se ha pasado la mitad de la vida, cuando se llega al término del período maravilloso, cuando se han agotado casi todos los espectáculos que puedan ofrecer el arte, el genio y el lujo de los siglos y de los hombres, después de haber experimentado y comparado muchas cosas, se vuelve a sencillísimos recuerdos*: MAETERLINCK, 1907, pp. 65-66.

*Barcelona que á los ojos del viajero que pasea sus anchas vías se presenta como una hermosa ciudad moderna, tiene mucho que desear y no es bajo el punto de vista higiénico tan salubre como de momento parece. Conviene, por tanto, dotarla de mejores condiciones renovando ese mefítico ambiente que se respira muy particularmente en el interior, en el antiguo casco, proporcionándole abundante oxígeno que vivifique y sanee desde la oscura tienda del más orgulloso traficante á la más alta buhardilla del humilde jornalero, que respira todo el día aire infeccionado de partículas delectéreas y microorgánicas, capaces de engendrarle mortal enfermedad y contagiar de ella á su esposa é hijos. Verdad es que Barcelona con su Parque, algunos, aunque pocos, jardines públicos y el arbolado de su ensanche, que, desde los cerros vecinos se presenta así como un parque grandioso, tiene oxígeno en abundancia; pero no es tanto que le sobre, y pueda llegar al casco antiguo, produciendo los efectos que fueran de desear y que podrían conseguirse con la restauración de los montes vecinos en todo lo que pudiera. No es que se hallen tan desarropados como eso; pero tampoco están tan poblados como debieran.*¹⁹⁷

La primera Festa de l'arbre es va celebrar el 30 d'abril de 1899 als terrenys de la secció Marítima, tot rebent una molt bona acollida. Es va comptar amb la cooperació de l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona, en Rafael Puig i Valls va lliurar a l'Ajuntament de Barcelona, una bandera de l'Associació dels Amics de la Festa de l'arbre en agraïment.¹⁹⁸ La Societat Catalana d'Horticultura va col·laborar activament amb el seu president, Josep Maria Rius i Badía i el seu director i vicepresident, Antoni Torrents i Monner. Els nens i nenes van arribar a plantar 400 arbres, concretament pins, al Parc de la Ciutadella, on es va erigir un monòlit en commemoració d'aquesta primera edició (fig.6).

197 "La Fiesta del Árbol y la Sociedad Catalana de Horticultura", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 03-1901, pp. 45-46.

198 "La Fiesta del Árbol en Barcelona", *La Ilustración Artística*, 08-05-1899, núm. 906, p. 306; *Diario de Barcelona*, 26-04-1899 (matí), núm. 116, p. 4829; 29-04-1899 (matí), núm. 119, p. 4947; BIDON, Enrique, "La fiesta de los árboles", *Diario de Barcelona*, 19-10-1899 (tarda), núm. 292, p. 11513; J.U.C., "La Fiesta del Árbol", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06-1899, pp. 91-95.

Fig.6. Grup de nens i nenes plantant arbres a la Primera Festa de l'arbre de 1899.
(*La Ilustración Artística*, 08-05-1899, núm. 906, p. 306).

L'1 d'abril de 1900 es celebra la segona Festa de l'arbre a Montcada, en uns terrenys propietat de l'Ajuntament entre la carretera de Ribes i la casa de màquines de la Companyia d'Aigües de Barcelona, a la part dreta del riu Besòs. Van participar 1.500 escolars per a la plantació d'un número major d'arbres que a la primera edició, que va resultar ser al voltant de 500 arbres.¹⁹⁹

La celebració de la tercera Festa de l'arbre fou el 31 de març de 1901 al Tibidabo, espai escollit per a posteriors edicions, tot col·laborant la seva companyia anònima com a comissió oficial.²⁰⁰ Es van arribar a plantar 400 arbres. Entre els horticultors col·laboradors formava part el destacat Domingo Alfrufeu, germà del també horticultor Joaquim Aldrufeu. Amb motiu d'aquesta tercera festa, la *Revista Hortícola* de la Societat Catalana d'Horticultura dedicà un número extraordinari²⁰¹ amb articles referents a la història de la seva creació. José Udina i Josep Martorell, professors de les escoles

199 AMILL, A., "La Fiesta del Árbol", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 05-1900, pp. 67-70; *Diario de Barcelona*, 22-02-1900 (matí), núm. 53, p. 2307; 01-04-1900, núm. 91, p. 3937; 02-04-1900, núm. 92, pp. 3985-3986.

200 *Diario de Barcelona*, 02-02-1901, núm. 33, p. 1515; 31-03-1901, núm. 90, p. 4052; 01-04-1901, núm. 91, pp. 4094-4095.

201 *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 04/05-1901, pp. 49-77. Número dedicat a la Festa de l'arbre.

públiques, escriuen uns discursos de caire didàctic als alumnes de l'escola pràctica graduada. Aquesta edició va rebre subvencions i donatius de l'Ajuntament de Barcelona, l'Institut Agrícola de Sant Isidre, el Cercle del Liceu, entre d'altres entitats. Mariano Puig i Valls, germà de Rafael i vocal de la comissió executiva de la Festa de l'arbre, va fer tres donatius per als nens pobres que havien mostrat més entusiasme a la plantació i la conservació dels arbres. La mateixa iniciativa es va aplicar a la remuneració per als mestres i col·laboradors a la quarta celebració de 1902 per l'Associació dels Amics de la Festa de l'arbre.²⁰² Aquell any, l'associació va concedir el títol de soci honorari al Dr. Bartomeu Robert (fig.7).

La cinquena Festa de l'arbre es celebrà el 10 de maig de 1903, novament al Tibidabo. El número d'infants participants va augmentar considerablement amb més de 2.000 nens i nenes.²⁰³ La sisena edició es va produir al maig de 1904²⁰⁴ i la setena Festa de l'arbre, realitzada el 14 de maig de 1905, també es va celebrar als terrenys del Tibidabo amb una afluència de 2.000 infants (fig.8).

Fig.7. Títol de Soci Honorari concedit al Dr. Robert per l'Associació d'Amics de la Festa de l'arbre de 1902. (All Collection, 2010 (en línia)).

202 "Crónica. Premios", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 10-1902, p. 180.

203 *Diario de Barcelona*, 08-02-1903, núm. 39, pp. 1716-1717; 15-04-1903 (matí), núm. 105, p. 4580; 11-05-1903, núm. 131, pp. 5762-5763; M., "Barcelona, la fiesta del árbol de 1903", *La Ilustración Artística*, 25-05-1903, núm. 1117, p. 350; "La Fiesta del Árbol", *Album Salón*, 1903, p. 105.

204 *Diario de Barcelona*, 10-12-1903 (matí), núm. 344, p. 14636; 30-03-1904 (matí), núm. 90, p. 4020.

Fig.8. Seqüència de fotografies de la Festa de l'arbre de 1905.
 (La Ilustración Artística, 29-05-1905, núm. 1222, p. 358).

A la vuitena festivitats, del 13 de maig de 1906, es van tornar a plantar arbres als terrenys que pertanyien a les rodalies del Tibidabo,²⁰⁵ la mateixa ubicació que la novena Festa de

205 BERNED, Furné, "La Fiesta del Árbol", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 05-1906, pp. 57-60.

l'arbre, celebrada el 12 de maig de 1907, en què van participar 2.500 escolars.²⁰⁶ De l'edició de 1908 es conserva a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, una medalla commemorativa realitzada per Antoni Parera Saurina. A l'anvers es representa un grup de nens duent a terme l'acció de plantar arbres amb dues figures al·legòriques que probablement són els símbols del treball i l'abundància per la inscripció que apareix al revers "El árbol os dará sombra y provecho", on es representa un senyor que lliura una branca d'arbre a una nena. Segurament es tractaria de Rafael Puig i Valls com a representació dels ideals de la festivitat (fig.9).²⁰⁷

Segons tenim constància, es va arribar a fer una onzena edició, celebrada el 13 de març de 1909, amb la plantació d'arbres a Montjuïc.²⁰⁸

Es va haver de convertir en una celebració d'interès perquè Ossorio la incorporés a la seva guia *Douze jours à Barcelone: guide illustrée* (c.1908):

*Dans un endroit attenant à cette Avenue (Tibidabo), nommé le « Frere Blanc » a lieu, ordinairement, chaque année la renommée fête d l'Arbre, instituée en Espagne par l'ingénieur M. Puig y Valls, et en vertu de laquelle tous les enfants qui assistent aux écoles de Barcelone sont initiés dans l'amour et le respect envers les arbres, en plantant une grande quantité.*²⁰⁹

L'any 1914 es va fundar l'Associació Española de Amigos del árbol promoguda per la Institución Libre de Enseñanza. Al Reial Decret del 5 de gener de 1915, Alfons XIII declarava aquesta festivitat de caràcter obligatori a tot l'estat. Es reclamava que els secretaris municipals fessin arribar al governador de la província una memòria de la festa en què havia de constar la participació i el nombre d'arbres plantats, tot incloent-hi el resultat de les plantacions dels anys anteriors. Els governadors no podien aprovar cap pressupost municipal si no hi figurava una partida especialment destinada a aquesta celebració.²¹⁰

206 "Noticias. Fiesta instructiva del Árbol", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 03-1907, pp. 46-47; T., "Barcelona. La Fiesta del Árbol", *La Ilustración Artística*, 20-05-1907, núm. 1325, p. 338.

207 VÉLEZ, 2001, p. 174.

208 *La Ilustració Catalana*, 14-03-1909, núm. 302, p. 254.

209 OSSORIO, c.1908, p. 174.

210 ROMA, 2006, p. 64.

Fig.9. Antoni Parera Saurina, *Medalla commemorativa de la Festa de l'arbre* (anvers i revers), 1908. (Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, número d'inventari: 3976E-3978E).

Es va crear un himne dedicat a la Festa de l'arbre que cantaven els nens i les nenes durant el transcurs de la festa. Era una obra d'Ezequiel Solana que va ser premiat als Jocs Florals de Terol de la qual en reproduïm un fragment a continuació:

*Es el árbol el símbolo augusto
de la industria, el progreso y la paz;
fomentemos la "Fiesta del Árbol"
si á la patria queremos honrar. (...)
¿Queréis sombra? Buscadla en el árbol.
¿Queréis frutos? El árbol los da.
¿Queréis agua? Los bosques la atraen
¿Aires puros? Los hace el pinar.
Son los montes de fronda vestidos,
de riqueza y salud manantial.
Sin el árbol no hay vida posible
ni hay industria, ni habrá bienestar. (...)
Vea el niño en el árbol su amigo;
vea el hombre en el árbol su afán;
vea el pueblo riquezas y bienes
y la patria el progreso y la paz;
replemos los montes, que el árbol*

*doquier busca su fronda eternal,
y así haremos que España sea grande,
noble, rica y hermosa sin par.*²¹¹

A l'himne es recullen els valors que Rafael Puig i Valls proposava a la seva iniciativa de creació d'aquesta festivitat. En un marcat caràcter nacionalista es projecta la confiança de l'arbre com a símbol de cultura i progrés del país i l'assegurança del futur a partir de l'amor pels arbres, tot inculcant als nens i nenes el respecte per la natura.

A la primera Festa de l'arbre de Barcelona ja s'assenyalava la intenció d'esdevenir un exemple per a d'altres poblacions i ciutats:

*Que el alto ejemplo de Barcelona y á nuestro llamamiento respondan los demás pueblos de Cataluña y de España entera, que así nuestra riqueza crecerá, nuestra tierra será más hermosa, nuestras montañas más fecundas, consiguiéndose de esta manera, aunque sea ciertamente, el olvido de desastres y la reparación de nuestros terribles infortunios. Si esta fiesta lograra dar ejemplo al país, y contribuir al saneamiento de la ciudad, nuestra recompensa sería tan grande, como no la soñó jamás nuestro deseo.*²¹²

La iniciativa de Rafael Puig i Valls va ser ben acollida per altres poblacions de la província de Barcelona com ara Badalona, Bagà, Berga o Pobla de Lillet i de la província de Girona com són Vallfogona, Campelles, Puigcerdà, Ribas, Alps, Tossa de Mar, Gils o Sant Joan de les Abadesses.²¹³ A Espanya, es va celebrar a Saragossa, Bilbao, Terol, València, Pamplona, Murcia, Almeria i Sevilla, entre d'altres.

El mateix concepte de la Festa de l'arbre es pretenia aplicar a l'elecció d'una flor nacional espanyola, com ja s'havia fet a d'altres països, iniciativa proposada al 1901 per Jorge de Oyarzábal, cònsol de Nicaragua a Boston. Demanava que l'elecció es fes per sondeig

211 SOLANA, Ezequiel, "En la Fiesta del Árbol. Himno", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 07-1902, pp. 136-137.

212 J.U.C., "La Fiesta del Árbol", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06-1899, p. 94.

213 Josefina Roma afirmava que Sant Joan de les Abadesses proclama haver estat la primera població de tot l'Estat a celebrar una Festa de l'arbre el 1899, impulsada per Josep M. Andreu i Rafael Valls, tot inspirant-se en les que feien als Estats Units i a Canadà: ROMA, 2006, p. 64.

popular femení mitjançant la repartició per part de la Societat Catalana d'Hortícola d'unes paperetes impreses a les dones i aquestes a altres dues i així successivament. La flor que obtingués el major número de votacions seria la flor nacional del país.²¹⁴ Desconeixem si la proposta es va arribar a portar a terme, si més no assenyala l'interès que despertava a l'època aquest tipus d'eleccions populars de caràcter floral.

1.2.2. Les batalles de flors

Les batalles de flors consisteixen en un recorregut establert de carruatges decorats amb flors naturals a l'interior dels quals hi havia dones. Les composicions florals competien per obtenir els premis atorgats a les millors decoracions. El públic disposat al llarg d'aquest recorregut llançava confettis i serpentines. Algunes façanes dels edificis més destacats de la ciutat també es decoraven amb elements florals per anar en concordança amb la festivitat i es disposaven punts de venda de flors.

Es tracta d'una festivitat que es realitzà a València i altres ciutats espanyoles amb els referents francesos, com ara Niça, per les connotacions comunes de la Mediterrània.

Aquesta festa va tenir una bona acollida a Barcelona que es va celebrar probablement per primera vegada²¹⁵ al 10 d'octubre de 1892 al Parc de la Ciutadella on es van instal·lar tribunes i localitats per als assistents. Es va crear una Junta organitzadora, presidida per l'industrial Francesc Aurigamma. La infanta Isabel va concedir un premi per a la festivitat i les retribucions obtingudes es van destinar a la beneficència.²¹⁶

El 22 de febrer de 1898 es va celebrar una batalla de flors al Passeig de Gràcia amb un recorregut que anava des de la Ronda de Sant Pere fins al carrer de València. S'assenyalava aleshores que aquesta festa ja era tradicional en importants poblacions de l'estranger.²¹⁷ El mateix Passeig de Gràcia va ser l'escenari d'una altra batalla de flors, celebrada el 20 de juny de 1903, en aquest cas entre Corts i el carrer Aragó, organitzada pel Foment Festival Barcelonès. Es van presentar al voltant d'uns 120 carruatges

214 OYARZÁBAL, Jorge, "La flor nacional", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 07-1901, p. 97.

215 S'anunciava una batalla de flors per a la Setmana Santa de 1889, però desconeixem si es va arribar a realitzar: *Diario de Barcelona*, 07-03-1889, núm. 66, p. 2978.

216 *Diario de Barcelona*, 12-08-1892 (matí), núm. 225, p. 9501; 07-10-1892 (matí), núm. 281, p. 11670; 09-10-1892, núm. 283, p. 11760; 10-10-1892, núm. 284, p. 11803; 11-10-1892 (matí), núm. 285, pp. 11819-11820; 14-10-1892 (matí), núm. 288, p. 11974.

217 *Diario de Barcelona*, 22-02-1898 (matí), núm. 53, p. 2244.

decorats (fig.10), tot obtenint el primer premi el cotxe d'Agustina Gerada format per flors de color blanc i rosa.²¹⁸

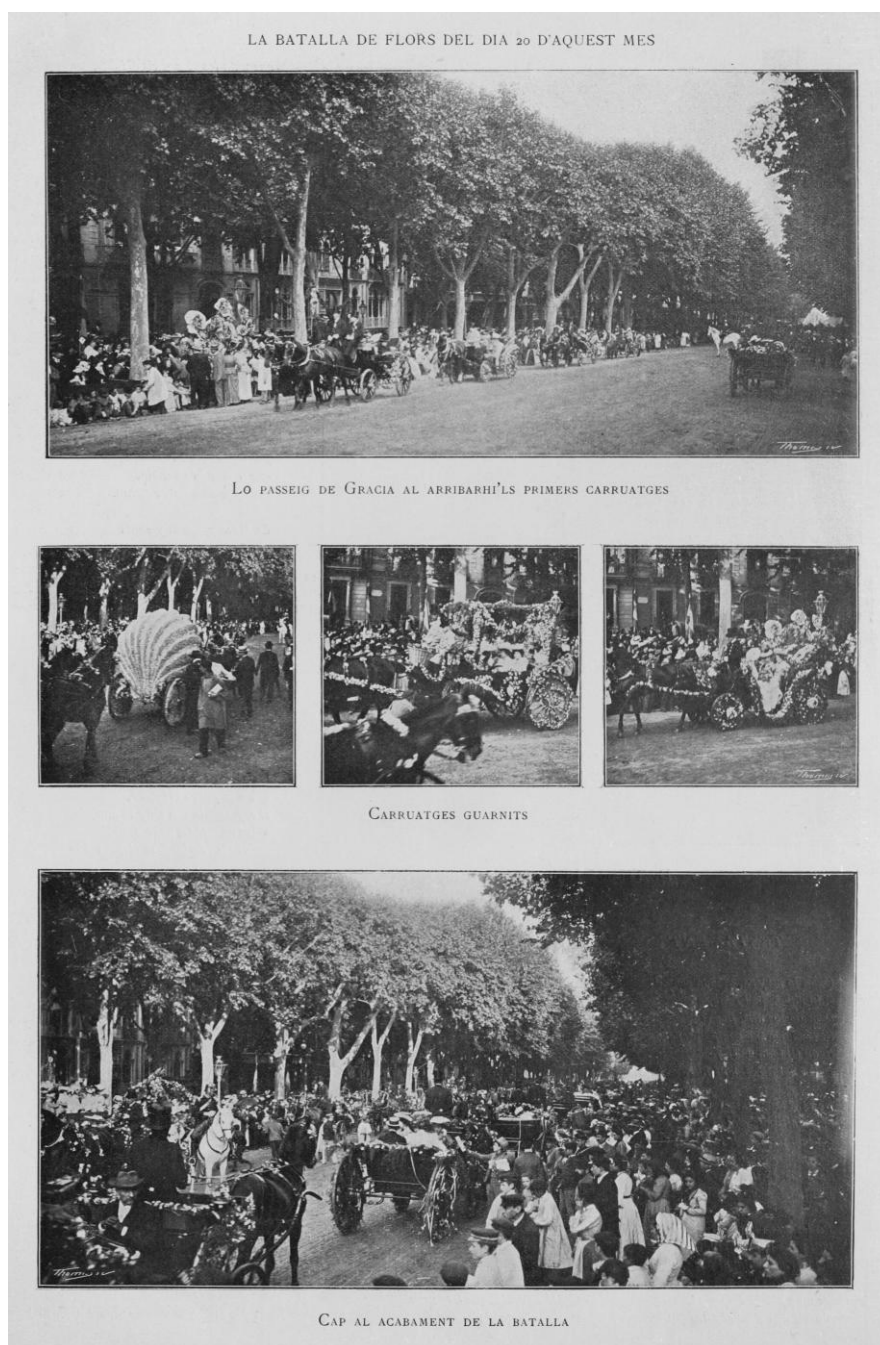

Fig.10. Seqüència de fotos de la batalla de flors de 1903.
(*La Il·lustració Catalana*, 28-06-1903, núm. 4, p. 52).

218 "Festejos en Barcelona", *Pluma y Lápiz*, 1903, núm. 140, pp. 18-19; *Diario de Barcelona*, 18-06-1903 (matí), núm. 169, p. 7445; 20-06-1903 (matí), núm. 171, p. 7533; 21-06-1903, núm. 172, p. 7580; *La Ilustración Artística*, 29-06-1903, núm. 1122, pp. 430 i 434; *La Ilustració Catalana*, 28-06-1903, núm. 4, p. 52.

L'agost de 1905 es celebra una nova batalla de flors on els carruatges presentats adoptaven formes diverses de creació imaginativa (fig.11). El primer premi va ser per al cotxe *Balanci* de Joaquim Brujas.²¹⁹

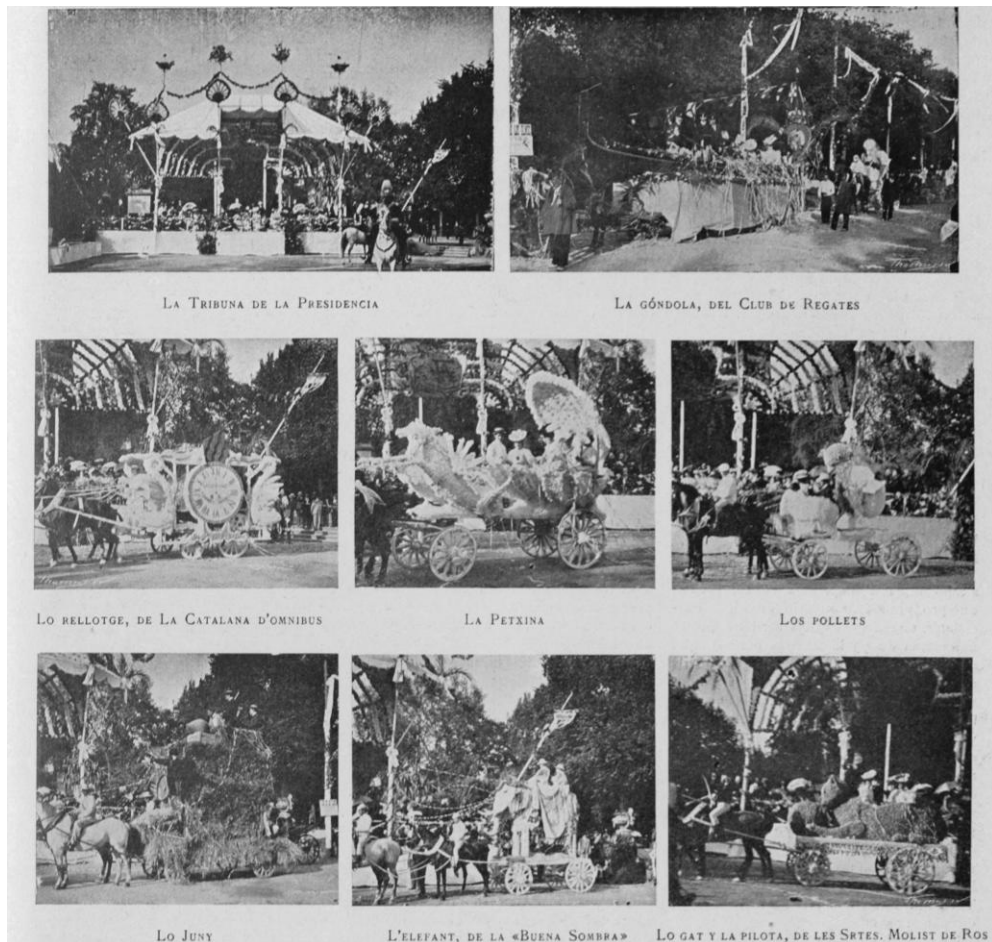

Fig.11. Cotxes de la batalla de flors de 1905.
(*La Il·lustració Catalana*, 20-08-1905, núm. 116, p. 541).

A la fira de juliol de 1906 es va celebrar una nova batalla de flors. Els cotxes presentats van ser definits amb un gust artístic exquisit, tot adoptant formes d'objectes i animals.²²⁰ També es realitzen batalles de flors al juliol i l'agost de 1907, celebrades al Parc de la Ciutadella.²²¹

219 *La Il·lustració Catalana*, 20-08-1905, núm. 116, p. 541.

220 "La batalla de flores", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 09-1906, pp. 127-132.

221 *La Il·lustració Catalana*, 14-07-1907, núm. 215, p. 449; 11-08-1907, núm. 219, p. 507.

La premsa barcelonina informava d'altres batalles de flors produïdes en poblacions catalanes com la del 2 d'agost de 1905 a Sabadell,²²² i ciutats espanyoles. Entre les celebrades a València hi consta la d'agost de 1902,²²³ la d'octubre de 1910²²⁴ i la del 3 d'agost de 1911.²²⁵ Dins de l'Exposició Nacional valenciana de juliol de 1910, es celebrava la Festa València i les flors.²²⁶

El 21 de setembre de 1900 es realitzava una batalla de flors a Valladolid amb representació de l'art català pel carruatge presentat per l'horticultor Ramon Pérez, secretari de la Societat Catalana d'Horticultura.²²⁷ Al juny de 1901, es realitzava la batalla de flors a Gran Canaria²²⁸ i al juny de 1902 la batalla de flors a les festes d'Alfons XIII de Madrid.²²⁹ Pel que fa a les festes del Pilar de l'octubre de 1905, per primera vegada es celebrava a Saragossa i no va tenir cap èxit per la mala organització que va dur a terme l'empresa valenciana encarregada de l'acte.²³⁰ En altres països també es celebrava aquesta festivitat, com a Roma l'any 1911.²³¹

Un dels referents de les batalles de flors el trobem a les *Fêtes des fleurs* de París que era vigent des de finals del segle XIX fins a començaments del XX al Passeig de les Acàcies al Bois de Boulogne. La periodicitat era anual, generalment la celebració es produïa al mes de juny. S'organitzava a benefici de la Institució de les Víctimes del Deure (fig.12). La festa consistia en una desfilada de cotxes elegantment decorats amb nombrosos conjunts de flors diverses. Predominaven les peònies, les hortènsies, les margarides, els clavells, les roses, els lliris i les flors de lis. Damunt d'aquests cotxes es situaven dames, la gran part

222 CORTES, "Batalla de flores en Sabadell", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 09-1905, pp. 79-80.

223 *La Ilustración Artística*, 18-08-1902, núm. 1077, p. 542.

224 P., "SS.MM. Los Reyes Don Alfonso XIII y Doña Victoria en Valencia", *La Ilustración Artística*, 31-10-1910, núm. 1505, pp. 702-703.

225 P., "Valencia. La Batalla de Flores", *La Ilustración Artística*, 14-08-1911, núm. 1546, p. 538.

226 R., "Valencia y sus flores", *La Ilustración Artística*, 11-07-1910, núm. 1489, p. 450.

227 "Batalla de flores", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1900, p. 176.

228 X., "Aniversario de la Conquista de la Gran Canaria. Fiestas en las Palmas. La batalla de flores", *La Ilustración Artística*, 17-06-1901, núm. 1016, pp. 398-399.

229 *La Ilustración Artística*, 02-06-1902, núm. 1066, p. 366.

230 APARICIO, Miguel, "Batalla de flores en Zaragoza", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1905, pp. 99-100.

231 "Roma. Batalla de Flores celebrada en Villa Borgheses", *La Ilustración Artística*, 22-05-1911, núm. 1534, p. 348.

conegudes per la societat de la ciutat, que concursaven per a obtenir els premis als automòbils més ben decorats als quals se'ls donava unes banderes. La festivitat finalitzava amb la desfilada d'honor dels cotxes premiats.²³²

Fig.12. Cartell de la *Fête des fleurs* de 1892, imprès per Charles Lévy. (Bibliothèque nationale de France, ENTNDN-1(LEVY,Charles/14)-ROUL).

Abel Belmont al seu *Dictionnaire Historique et artistique de la rose contenant un résumé de l'histoire de la rose chez tous les peuples anciens et modernes; ses propriétés, ses vertus, etc* (1896) explicava en referència a aquesta festivitat:

Fête inaugurée à Paris et qui n'est qu'une réminiscence de ces espèces de tournois tout en l'honneur de l'amour et de la galanterie, très en faveur au XIIIe siècle. Quelle joie, quel entrain ! A tout instant arrive une voiture toute

232 A la *Bibliothèque des Arts Décoratifs* de París dins de la col·lecció Maciet apareixen il·lustracions sobre les *Fêtes des fleurs*. Àlbum 147 12 *Fêtes publiques. XIXe siècle France*: Paris 1887. France XIX siècle. Paris illustré. Journal Hebdomadaire, 11-06-1887, núm. 7. Paris 1896. France XIX siècle. «Fête des fleurs» Bois de Boulogne. Photographie instantanée du Paris Moderne. Paris 1898. France XIX siècle. La Victoria de «Sémiramis», automobiles fleuries, un premier prix. Paris 1893. France XIX siècle. Paris. L'allée des Acacias, au bois du Boulogne, pendant la fête des Fleurs; Àlbum 147 15 *Fêtes publiques. XXe siècle France*: Fête de fleurs. Paris 1905. France XX siècle. Madame D dans la voiture électrique avant obtenu le prix d'honneur à la fête des fleurs.

*enguirlandée de fleurs, véritable merveille de goût et d'élégance, portant de belles combattantes abritées sous des ombrelles chargées de fleurs. De toute part on fait des prodiges de valeur ; roses et œillets, marguerites et pivoines, bluets et coquelicots volent et s'entrecroisent dans les airs ; on se les jette à la figure, on en inonde les personnes de connaissance, et toujours le combat finit faute... de projectiles.*²³³

La premsa de Barcelona recollia notícies referents a les *Fêtes des fleurs* celebrades a París, com la de juny de 1907.²³⁴ Els dies 6 i 7 de juny de 1908 se'n va celebrar una de nova que incrementava, respecte a l'any anterior, el número de carruatges. Va obtenir el Gran Premi del dia 6 Madame Chiquita amb un cotxe decorat amb peònies, hortènsies i lliris (fig.13).²³⁵ El 17 de juny de 1910 es realitzava una altra *Fête des fleurs*, tot guanyant el Premi d'Honor el cotxe de la cantant Cinna Held (fig.14).²³⁶ Als darrers dies de juny de 1912 es celebra una altra edició. Un dels premis, el cotxe de papallones de Mlle. Marcy, actriu del *Teatre Vaudeville*, es reproduïx a la portada de la revista *La Actualidad*. Van cridar l'atenció l'aeroplà de Mlles. Arlette Dorgere i Gaby Madrid, un cotxe de roses i lliris conduït per Mme. Chiquita i un altre per l'actriu Mlle. Marcela Ivern del *Teatre de Variétés* (fig.15).²³⁷

233 BELMONT, 1896, p. 13.

234 J.G.B., "La moda parisiense", *Hojas Selectas*, 1907, núm. 67, p. 670.

235 *La Ilustración Artística*, 15-06-1908, núm. 1381, p. 407.

236 S., "Actualidades parisienses. La fiesta de las flores", *La Ilustración Artística*, 27-06-1910, núm. 1487, p. 422.

237 "París. La fiesta de las flores. Detalles interesantes", *La Actualidad*, 29-06-1912, núm. 308, p. 11; "El mundo deportivo", *Hojas Selectas*, 1912, núm. 121, p. 740; "París. La Fiesta de las flores", *La Ilustración Artística*, 01-07-1912, núm. 1592, p. 443.

Fig.13. Cotxe de Madame Chiquita que aconseguix el Gran premi de la *Fête des fleurs* de 1908 a París.
(*La Ilustración Artística*, 15-06-1908, núm. 1381, p. 407).

Fig.14. Cotxe de la cantant Cinna Held que guanya el Premi d'Honor de la *Fête des fleurs* de 1910 a París.
(*La Ilustración Artística*, 27-06-1910, núm. 1487, p. 422).

Fig.15. Cotxes decorats a la *Fête des fleurs* de París de 1912.
(*Hojas Selectas*, núm. 121, 1912, p. 740).

A començaments del segle XIX en algunes poblacions d'Espanya era costum celebrar l'arribada del mes de maig amb la Festa de les flors, festivat que diferia de les celebrades a París:

Existía aún á principios de este siglo en algunas poblaciones del Mediodía de España la costumbre de celebrar de una manera sumamente poética la llegada del mes de mayo. El día 3 de mayo, fecha en que la Iglesia conmemora la Invención de la Santa Cruz, levantábanse en las principales calles improvisados altares cubiertos de sedas y cintas de vistosos matices y adornados con profusión de flores: colocada sobre el altar una hermosa muchacha, cuyas blancas ropas contrastaban con los brillantes colores de los objetos que la rodeaban, hacíase con sus sonrisas y dicharachos rendir

*homenaje y pagar tributo por cuantos pasaban delante de ella, mientras varias compañeras asediaban al transeúnte hasta arrancarle el óbolo para el fondo destinado á la comida campestre que se disponía como término y fin principal de aquella fiesta tan acertadamente bautizada con el nombre de fiesta de las flores.*²³⁸

Amb el nom de Festa de les flors no hem trobat referències a Barcelona que constatessin aquesta festivitat com a tal. Hi ha una al·lusió a una Festa de les flors al 1907, possiblement organitzada per la Comissió d'Atracció de Forasters i Turistes de Barcelona que va nomenar el president del Cercle Artístic, Josep A. De Trias, membre de la Junta.²³⁹ Desconeixem si es va arribar a celebrar, però sí sabem que el 15 de juny de 1907 s'inaugurava la Festa del clavell, primera festivitat dedicada a aquesta flor a Espanya, celebrada als jardins del Palau de Belles Arts (figs.16-17), tot coincidint amb l'*Exposició de plantes i flors* de la Societat Catalana d'Horticultura.²⁴⁰

Fig.16-17. Composicions de flors a la Festa del Clavell de 1907.
(*La Il·lustració Catalana*, 23-06-1907, núm. 212, p. 397).

Com hem vist, a Barcelona es celebraven les batalles de flors que considerem que presenten un cert paral·lelisme amb les *Fêtes des fleurs* que es produïen a París. Les dues

238 *La Ilustración Artística*, 26-05-1890, núm. 439, p. 610.

239 *Actes del Cercle Artístic. Junttes Directives. Any 1905 a 1910*, pp. 49-50.

240 *Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona. Año VI-1907*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Henrich i Cia, 1909, p. 618; *La Il·lustració Catalana*, 23-06-1907, núm. 212, p. 397.

celebracions consistien en una desfilada de carruatges artísticament decorats amb diverses composicions florals que competien per obtenir el reconeixement mitjançant premis. En ambdues celebracions dins dels cotxes hi anaven dones, tot formant part activa de l'exhibició. Per tant, compartien el mateix concepte on les flors són el motiu de festivitat i admiració artística dels espectadors.

1.2.3. Altres festes efímeres

Les plantes i les flors, naturals o artificials, també formaven part de les decoracions d'altres festivitats a Barcelona, amb un caire remarcadament efímer. No es pretén fer una recopilació del conjunt d'espais decorats a les festivitats de la ciutat sinó a tall d'exemple, citar alguns casos representatius que van ser recollits per la premsa de l'època.

A les Festes de la Mercè de 1902, els plataners de les Rambles es van il·luminar amb bombetes de cel·luloide que adoptaven formes de flors diverses de colors i amb garlandes de vegetals estilitzats. Es tractava de llums elèctrics d'Henry Beau de París; per a l'ocasió es va traslladar l'enginyer de la casa i sis muntadors especialitzats. L'efecte produït va oferir un impacte de joc de colors i formes.²⁴¹ Aquesta il·luminació de les Rambles amb elements vegetals es va repetir a les Festes de la Mercè de 1904, amb bombetes en forma de raïms i grups de flors formant també garlandes de llums elèctrics de cel·luloide. La diferència és que es van disposar d'un extrem a l'altre del passeig, a comparació de les dues fileres marcades pels arbres, tot produint l'efecte més espectacular d'uns arcs de llum multicolor.²⁴²

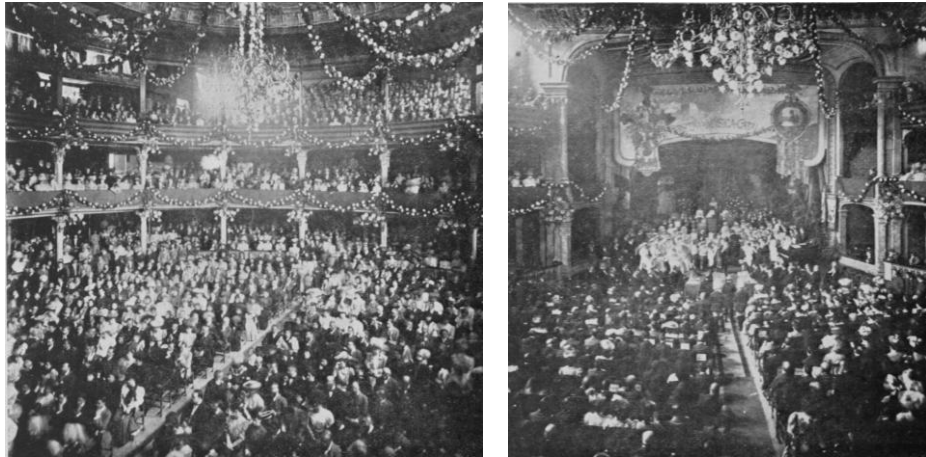
Justament per les mateixes dates, a la façana de la botiga d'articles de metalls dels germans Santamaria ubicada al carrer Ferran, es presentaven branques i garlandes de bronze combinades amb llums elèctriques en forma de flors. Al fons del balcó es representaven grups de flors lluminoses que envoltaven una nimfa amb una petxina. Les petites llums brillants en moviment donaven l'efecte de cascada d'aigua i representació d'estrelles.²⁴³

241 *Diario de Barcelona*, 16-09-1902, núm. 255, p. 10955; 20-09-1902 (matí), núm. 257, p. 11084; 20-09-1902 (tarda), núm. 257, p. 11115; 23-09-1902 (tarda), núm. 260, p. 11227; 30-09-1902 (matí), núm. 267, pp. 11482-11484; 03-10-1902 (matí), núm. 270, pp. 11607 i 11643.

242 *Diario de Barcelona*, 17-09-1904, núm. 260, p. 10835; 20-09-1904 (matí), núm. 262, p. 10891; 26-09-1904 (matí), núm. 267, p. 11123.

243 *Diario de Barcelona*, 24-09-1902, núm. 261, p. 11239.

La funcionalitat decorativa de les flors també estava present en espais de celebració i cavalcades de caire festiu. Per citar alguns casos, la decoració de les columnes de Llotja que simulaven palmeres als Jocs Florals de 1906,²⁴⁴ les garlades que envoltaven l'interior del *Teatre Novedades* a la Festa de la Música Catalana al 1906²⁴⁵ (figs.18-19), mateixa composició floral que decorava la sala de l'*Hotel Tibidabo* per al dinar del *Primer Congrés Internacional de Llengua Catalana* del mateix any (fig.20).²⁴⁶

Figs.18-19. Vistes del Teatre Novedades durant la Festa de la Música Catalana. (*La Il·lustració Catalana*, 10-06-1906, núm. 158, p. 357).

Fig.20. Dinar del Primer Congrés Internacional de Llengua Catalana en la Gran sala de l'*Hotel Tibidabo* en 1906. (*La Il·lustració Catalana*, 21-10-1906, núm. 177, p. 670).

244 *La Il·lustració Catalana*, 13-05-1906, núm. 154, p. 289.

245 *La Il·lustració Catalana*, 10-06-1906, núm. 158, pp. 357 i 366.

246 *La Il·lustració Catalana*, 21-10-1906, núm. 177, p. 670.

També per les Festes de la Mercè es realitzaven unes cavalcades amb carruatges adornats, generalment amb garlandes de flors i fulles.²⁴⁷ Per a l'acte de celebració de la memòria de Jaume I s'efectuà una cavalcada d'homenatge i un monument inaugurat a la Plaça del Rei al 1908. Als dos esdeveniments els vegetals formaven part de la decoració.²⁴⁸ Així mateix succeí amb els cotxes ornamentats de flors a la cavalcada del cinquantenari Cors d'en Clavé, al juliol de 1907²⁴⁹ o la cavalcada organitzada pel Foment d'obres i construccions a la festivitat de Sant Antoni Abad de començaments de 1912.²⁵⁰

Com a paral·lelisme, podem indicar que el mateix fenomen es produïa dins de l'àmbit privat. Els vegetals en el sentit decoratiu adornaven la llar amb flors i plantes adquirint major protagonisme durant l'època del modernisme.²⁵¹ La decoració floral s'ampliava a totes les dependències de la casa, com ho explica un article de la *Revista Hortícola* de 1892.²⁵²

La creciente afición á las flores que desde hace algunos años viene manifestándose de un modo ostensible, ha creado el natural deseo de no concretarse á la posesión de un reducido número de plantas cultivadas en

247 "Barcelona- Las fiestas de la Merced", *La Ilustración Artística*, 20-10-1902, núm. 1086, pp. 683-689; S., "Barcelona. Fiestas de la Merced", *La Ilustración Artística*, 17-10-1904, núm. 1190, pp. 683-685; "Festes de la Mercè", *La Ilustració Catalana*, 09-10-1904, núm. 71, pp. 681-683.

Repullés incloïa les garlandes com a part de la decoració de les façanes dels edificis per a festivitats: *El uso de guirnaldas de follaje ó de flores artificiales, recuadrando los huecos, coronando sus dinteles, ó haciéndolas bajar por los entrepaños, puede dar también buenos resultados*: REPULLÉS, E.M., "Actualidades", *Arquitectura y Construcción*, 02-1906, núm. 163, pp. 34-36.

248 *La Ilustració Catalana*, 05-07-1908, núm. 266, pp. 473 i 483.

249 *La Ilustració Catalana*, 07-07-1907, núm. 214, p. 422.

250 *La Ilustració Catalana*, 21-01-1912, núm. 450, p. 25.

251 Un exemple de la quotidianitat de les flors a l'interior de la llar és el *Calendari perpetu en forma de pensament* (c. 1900) que va formar part de la mostra "Feliç Any Nou: almanacs i calendaris" de la Biblioteca de Catalunya, celebrada del 13 de desembre de 2010 al 9 de gener de 2011.

252 La revista recull el primer Concurs de plantes i flors en finestres i balcons a Gènova convocat per la Societat d'Horticultura de Ginebra, es premiaven en metàl·lic les millors decoracions: "Crónica. Concurso de plantas y flores en ventanas y balcones", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 03-1895, núm. 149, pp. 46-47.

*macetas, sino que el gusto por el decorado de las habitaciones por medio de las flores se extiende de un modo rápido. Las plantas y las flores, que antes se utilizaban para engalanar únicamente las galerías, los balcones y el comedor de las casas han ido invadiendo sin cesar las demás habitaciones hermanando la severidad de las mismas con el encanto de las más bellas creaciones del reino vegetal. Las flores combinadas de mil maneras constituyen el adorno obligado lo mismo del gabinete-tocador de las señoras que del severo despacho del jefe de la familia, pasando por los salones y los corredores; las flores nos acompañan y nos rodean constantemente, llegando á ser una especie de complemento de nuestra existencia, á la que proporcionan continuados momentos de satisfacción y esparcimiento.*²⁵³

Al panorama parisenc, a la *Revue des Arts Décoratifs* que publicava l'Union Centrale des Arts Décoratifs es presenten alguns articles sobre les plantes i les flors que decoren els habitatges, una pràctica que es comença a desenvolupar principalment amb Napoleó III i es continua professant com una moda a finals del segle XIX:²⁵⁴

*La mode n'étant que la représentation du goût d'un période, le développement de cette décoration artistique par les plantes vivantes sera certainement une des marques essentielles de notre époque.*²⁵⁵

Així mateix es produeix amb la flor,²⁵⁶ a més de realitzar una exaltació com element decoratiu:

Si ces dernières ont pris un si grand rôle dans la parure de nos habitations modernes, que dirat-on de la fleur vivante qui sous toutes les latitudes, dans

253 "Canastillas para flores, con tubos en su cubierta movable", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1892, núm. 121, p. 170.

254 GILBERTE, "La plante d'appartement son histoire dans la décoration intérieure", *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts Décoratifs*, 1891-1892, pp. 171-179.

255 *Ibid.*, p. 171.

256 GILBERTE "Les fleurs dans les appartements et leur rôle dans la décoration moderne", *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts Décoratifs*, 1891-1892, pp. 336-342; GILBERTE, "Les fleurs dans les appartements et leur rôle dans la décoration moderne (suite)", *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts Décoratifs*, 1892-1893, pp. 15-20.

*tous les âges, n'a pas cessé d'être considérée comme le plus merveilleux
élément d'ornementation qu'il soit possible de rêver!*

*Les fleurs! Ce mot éveille en nous tout un monde de pensées.*²⁵⁷

Des del naixement fins a la mort, dins de l'escenari urbà o l'àmbit privat, les plantes i les flors formaven un component actiu a la Barcelona del 1900.

257 GILBERTE "Les fleurs dans les appartements et leur rôle dans la décoration moderne", *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts décoratifs*, 1891-1892, p. 336.